

Cronica sursilvana

Objekttyp: **Group**

Zeitschrift: **Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)**

Band (Jahr): **78 (1993)**

Heft 5

PDF erstellt am: **22.07.2024**

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Cronica sursilvana

Erwin Ardüser

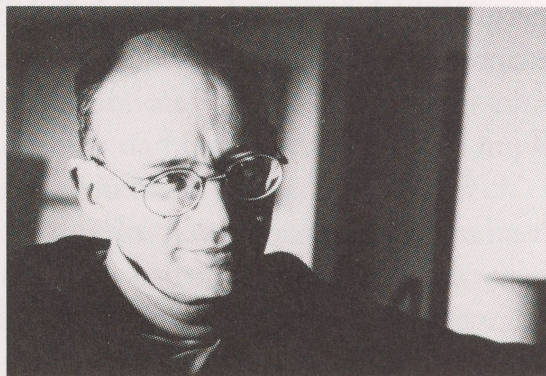
Schaner

- *Gronda dischoccupaziun.* Il Grischun dumbra la fin 1992 1086 persunas senza lavur, ni 1,3%. En l'entira Svizra ein 129'643 persunas dischoccupadas, ni 4,2%.

- *Il plan directiv dalla Surselva vegn exponius.* Tenor il president dalla Corporaziun da vischnauncas Surselva, Dumeni Columberg, ei quei plan directiv decisiv pil svilup futur dalla Surselva, en special pil svilup turistic. Il plan directiv preveda d'engrondir il territori da skis da oz 7'590 hectaras sin 11'000 hectaras. In engrondiments ei previus per Sursaissa/Mundaun, Mustér ed Alpsu.

- *Plazza da golf en Tujetsch.* Ils Tuatschins documenteschan lur clar gie per ina plazza da golf alla radunonza communal. Tut las damondas suttamessas ein vegnidadas acceptadas prest senza cuntervuschs: ils plans per la plazza, la lescha da baghegiar e la damonda da ceder terren communal per quei intent. Il rest dil terren basigneivel ei els mauns da privats che han tuts gia dau lur gie.

- *Iso Camartin.* Ella claustra da Mustér vegn presentau in film da portret sur da Iso Camartin, professor per litteratura e cultura romontscha che gauda ina gronda reputaziun era sur ils cunfins svizzers ora. Il film ei vegnius realisau dall'uniun «Portrait-Filme» che portretescha personalitads svizras. Iso Camartin ei igl empren Romontsch en quella retscha.

- *Il scalem da Domat a Mastrils*. Il project dallas ovras electricas Patvag SA per in scalem denter Domat e Mastrils corrispundi allas prescripziuns per la protecziun digl ambient. A quella conclusiun vegn igl uffeci per la protecziun digl ambient dil cantun Grischun. En siu rapport scriva igl uffeci cantunal denton era ch'il project stetti en in grond conflict cun las islas denter Trimmis e Mastrils ch'ei da gronda muntada. Cun mesiras da cumpensaziun sappien ins denton sligiar quei conflict.

- *Savel maraton sursilvan*. 350 curriders e curridras prendan part dalla cuorsa populara da cuorsa liunga. La cuorsa che meina normalmein da Trun a Sedrun ha stuii vegnir dislocada en paucs dis a Sedrun. Il victur ei Konrad Hallenbarter da Obergesteln e la victura Myrtha Fässler da Puntraschigna.

Fevrer

- *Rumantsch grischun*. En caussa RG marscha nuot il 1993. Quei declara cusseglier guvernativ Joachim Caluori a caschun dalla sentupada meinsila culs schurnalists grischuns. La regenza grischuna spetga sil rapport dalla gruppa da lavur che s'occupescha actualmein dalla damonda dil RG.

- *La dertgira federala schurmegia il romontsch*. Il manteniment dil romontsch seigi da pli gronda impurtonza ch'igl interess d'ina societad svizra tudestga per ina tabla da reclama tudestga. Cun quella argumentaziun pretenda la dertgira federala che la segirada Zürich stoppi duvvar il num romontsch per sia filiala a Mustér. La dertgira federala ha cunquei buca susteniu la decisiun dalla dertgira administrativa dil Grischun, mobein la vischnaunca da Mustér che ha pretendiu ina inscripziun romontscha sin fundament dalla lescha da baghegiar communal. La vischnaunca lubescha denton sper il num romontsch era il num tudestg en letras pli pintgas.

- *Negin romontsch a Flem*. Ellas scolas primaras da Flem vegn buca pli instruiu romontsch. Quella decisiun dil cussegl da scola vala ad interim tochen la fin digl onn da scola 1992/93. Sco motiv vegn indicau la tscherca invana d'ina forza d'instrucziun. A Flem ein mo 20 da 200 scolars e scolaras d'ina famiglia romontscha.

- *Surbaghegiada a Selva*. La societad da baghegiar Ruinas less entscheiver gia uonn cun las lavurs vid lur surbaghegiada a Selva. Il project per 30 habitaziuns duess vegnir realisau en etappas. En cass che la piazza da golf vegness realisada eis ei plinavon previu da construir in hotel. Calculau vegn cun cuosts totals da 15 tochen 20 milliuns francs.

- *Accident d'aviun a Mustér*. In aviun dil tip Cessna 303 ei curdaus al pei dil Péz Ault. Tschun passaschiers piardan la veta. La tscherca digl aviun spariu ei vegnida engreviada dalla malaura.

- *Umens bluts a Luven*. La gruppa da teater Luven presenta la cumedia «Um ei um». Sin tribuna sepresentan era umens pli u meins bluts, in novum en Surselva.

Mars

- *Dus uestgs auxiliars per la diocesa da Cuera.* La conferenza dils uestgs svizzers fa da saver ch'il Papa hagi numnau dus uestgs auxiliars per igl uestgiu da Cuera, cun la speranza da saver calmar ils svaris dapi l'elecziun da uestg Wolfgang Haas. Ils uestgs auxiliars ein il gesuit Peter Henrici (65) da Turitg ed il pader marian Paul Vollmar (59) da Constanza. Praticamein da tut las varts vegn quella nominaziun beneventada.

- *Votaziuns federalas e cantunalas dils 7 da mars.* Il pievel svizzer accepta:

- igl alzament dil prezi da benzin per 20 raps il liter

- l'annulaziun dil scamond per casinos.

Na gi il suveran svizzer a:

- l'iniziativa encunter ils experiments cun animals.

Sin palancau cantunal gi il suveran gie a:

- la lescha e constituziun cantunala per il traffic public

- la revisiun dalla lescha d'energia.

- *Innovaziun per la fiasta da cant sursilvana.* La 40avla fiasta da cant sursilvana ha liug 1994 a Sagogn. Entochen oz vegnevan las canzuns generalas tschernidas dalla cumissiun da musica. Per la fiasta da cant a Sagogn vegn organisau ina concorrenza. L'elecziun dallas canzuns generalas vegn silsunter fatga da tut ils dirigents sursilvans.

- *Concept per basas da helicopter.* En vesta al grond interess per novas basas da helicopter en Surselva ed el Mesauc ha il cantun elavurau in concept per il svilup futur. Las regions dil Grischun duessen vegnir furnidas da tschun basas. Novas basas preveda il concept a Tavau ed ella regiun da Glion/Tavanasa. Ils plazs existents a Domat e s.Murezi ston svanir pervia dallas immissiuns.

- *Fiera da biestga.* La mort anetga dil marcadont talian Antonio Corvi all'entschatta digl onn ed ina vendita plitost magra igl onn 1992 ha provocau malsegirtad silla fiera da biestga el cantun. 90-95% digl export mava gia dapi decennis ell'Italia e quei exclusivamein sur il marcadont Corvi.

- *Talian en scola primara.* Ella 5avla e 6avla classa primara dil Grischun tudestg duessen ils scolars e las scolaras emprender talian. A quella conclusiun vegn la grupp da lavur dalla regenza. Sin fundament d'ina procedura da consultaziun dat la grupp da lavur preferentscha al talian e buca al franzos ni romontsch.

- *Gasetta da giuventetgna surregiunala.* Sin invit dalla Giuventetgna Ruman-tscha GIURU ein interessai da tut las instituziuns pertuccadas seradunai a Domat. Igl ei vegniu decidiu da fusiunar las duas revistas da giuventetgna existents, la Talina ed il Zundrign, e da crear ina gasetta da giuventetgna surregiunala. Ina cumissiun vegn ad elavurar aschi spert sco pusseivel in project concret.

- *Svaris el spital a Glion.* Alla radunonza da delegai vegnan ils representants dallas 43 vischnauncas dalla Corporaziun da spital Surselva orientai davart las

difficultads che regian el spital a Glion. Ils delegai sancziuneschan la proposta dalla suprastanza d'incumbensar dus experts neutrals d'intercurir las renfatschas fatgas all'adressa dil president, dalla suprastanza, dil caumiedi e dalla direcziun dil menaschi. Dus fatgs han menau alla crisa: la relaschada dil premmiedi d'anestesia e la munconza da fidonza el caumiedi.

- *Il Radio romontsch piarda auditurs.* Dapi la fundaziun dils dus radios locals el Grischun ha il Radio romontsch piars auditurs. Quei seresulta d'ina retscherca che la SSR, la Societad svizra da radio e televisiun, ha fatg tier varga 3'000 personas. Dall'entira populaziun grischuna teidlan 23% Radio romontsch, dalla populaziun che tschontscha romontsch denton 53%. Per impedir pli grondas sperditas vegn il Radio romontsch ad augmentar siu temps d'emissiun per treis uras.

Avrel

- *Critica pil plan directiv dalla Surselva.* Las secziuns grischunas dalla Ligia pil schurmetg dalla natira, dil Club da traffic svizzer e dil WWF criticheschan che la Corporaziun da vischnauncas Surselva hagi sclaus las organisaziuns per la protecziun digl ambient dalla procedura da consultaziun. Il resultat: ils territoris da skis previ seigien surdimensionai ed igl inventari dils territoris schurmegiai seigi cumpletamein insufficients ed ina varianta minimala.

- *Niev parsura dalla Renania.* Sep Item da Flem vegn elegius alla testa dalla Renania sco successur da Martin Cantieni. Novs commembers da suprastanza ein: ser Martin Fontana da Favugn, Barbara Riesch da Ziran, Annaleta Semadeni d'Andeer e Johann Clopath da Trin.

- *Forum Lafurum.* Ils Romontschs, Friulans e Ladins vulan rinforzar lur collavuraziun. A caschun d'ina sentupada dall'organisaziun tetgala dallas treis minoritads eis ei vegniu decidiu da fundar in Forum Lafurum (LAdin/FUrlan/RUMantsch). Ina gada ad onn vul quel discutir damondas comunablas.

- *Success pils skiunzs sursilvans.* Daniel Caduff da Laax daventa campiun svizzer dil super-g. Internaziunalmein ei Caduff daus en egl cun in 13avel rang el super-g da Aspen ed a Lillehammer cun duas qualificaziuns denter ils emprems 20.

Il lumnezian Franco Cavegn ha encorunau la stagiun cun la medaglia d'argien ella cuorsa rapida dil campinadi svizzer.

- *Post da cussegliaziun per l'economia.* En Surselva vegn fatg preparativas per ina nova societad per la promoziun dall'economia. Quella societad intenda da fundar in post da cussegliaziun per promover e sustener interpresas indigenas, sco era per propagar l'economia regionala anoraviars.

- *Quotidiana.* La radunonza generala dalla Pro Svizra Rumantscha decida da scaffir ina Fundaziun PSR. Quella duei procurar per las finanzas necessarias per l'ediziun d'ina gasetta dil di romontscha. Tenor ils iniziants duess quella cumparer igl atun 1994. L'uniun PSR ha dapresent 660 commembers e commembras.

- *Plurilinguitad*. «Romontsch e tudestg alla meisa da famiglia: co vegnin nus a frida cun la plurilinguitad?» Sut quei tetel organischescha Gisula Tscharner-Meyer da Veulden seras da discussiun davart la bilinguitad en famiglia. Las discussiuns han liug a Flem ed a Glion.

- *Flem vegn sviaus*. Suenter la procedura da consultaziun decida la regenza grischuna da sviar il vitg da Flem cun in tunnel da 3,4 km lunghezia, la schinum-nada varianta nord. Quella banduna la via sursilvana existenta a Vallorca (ost) sper la deponia da rumians per silsuentar puspei sbuccar en quella a Staderas (vest). Las investiziuns muntan a 281 milliuns francs, la construcziun cuozza 7 onns.

- *Professura rumantscha a Friburg*. Mesemna, ils 28 d'avrigl 1993 ha dr. Georges Darms da Ruschein salvà sia lecziun inaugurala sco emprim titulari d'ina professura cumplaina per linguatg e cultura rumantscha a l'universidad da Friburg.

Matg

- *Il «Muschkito» duei morder vinavon*. L'emissiun satirica dalla Televisiun romontscha duei restar sco tochen dacheu, denton duei quella vegnir realisada cun pli grond quitau. A quella conclusiun vegn il cussegl dil publicum dalla CRR che ha intercuretg da rudien l'emissiun.

- *Dumbraziun dil pievel 1990*. Per 39'600 persunas en Svizra ei il romontsch il lungatg principal, q.v.g. il lungatg ch'els domineschan il meglier. Ultra da quei han 26'000 persunas indicau ch'ellas plaidien regularmein romontsch. Sch'ins adde-scha quellus duas cefras san ins quintar che 0,97% dalla populaziun en Svizra

discuori romontsch. Avon 10 onns havevan 51'128 persunas indicau il romontsch sco «lungatg-mumma».

Vinavon ha la dumbraziun purtau ils suandonts resultats per nies cantun:

- Total habitonts: 173'890
- Dunnas: 59,24%
- Umens: 49,76%
- Vegliadetgna media dallas dunnas: 38,65 onns
- Vegliadetgna media dils umens: 35,99 onns
- Religiun: 49,5% catolics e 43,9% protestants.

- *La Cadi ei trumpada*. Tenor in pareri d'ina gruppa d'experts bastan 120 milliuns enstagl da 240 milliuns francs per migliurar l'infrastructura da viafier en Surselva, quei en connex cun la construcziun dalla nova viafier transalpina NEAT. Il cussegl dil cumin dalla Cadi ei trumpaus dalla moda e maniera co la confederaziun informescha en caussa e vegn ad insister en in scret a cusseglier federal Adolf Ogi sin las empermischuns fatgas avon la votaziun.

- *Ils Cantins fan fiasta*. Cun concerts a Glion, Mustér, Turitg e Cuera festivescha il chor dils Cantins ensemen cugl orchester sinfonic dall'Academia de Arte George Enescu da Jasi dalla Rumenia siu anniversari da 10 onns. L'acziun ei era patertgada sco act final digl agid solidaric «La Cadi gida la Rumenia».

- *Ischi, annada 77*. Egl atelier Jacomet a Surrein ha liug la presentaziun dil niev Ischi. Il fatg ch'ina dunna, Anita Mazzetta, segna sco redactura e che la gronda part dallas contribuziuns derivan da dunnas ei ina premiera.

- *Difficultads per la NEAT*. Il massiv da Tujetsch savess daventar in problem per la construcziun dalla NEAT. Las rasadas dil grep en Surselva seigien mendras che supponiu, conceda igl uffeci federal per traffic. Differents geologs dubiteschan schizun ch'il tunnel da basa sappi vegnir realisaus, en mintga cass mo cun grondas difficultads e cun dapli finanzas.

- *Il cussegl grond en niev vestgiu*. Il cussegl grond dil cantun Grischun ei seradunau per l'emprema gada suenter la renovaziun ella nova sala dil cussegl grond a Cuera che sepresenta ussa en in stil modern. Ils cuosts per la renovaziun, 7,5 milliuns francs.

- *Ventschidas da Glion I e II*. Bunamein 30 onns ein vargai dapi ch'ins ha entschiet cun la projectaziun dallas ovras electricas da Glion I e II. Ils cuosts da construcziun muntan a 590 milliuns francs. La pli imposanta construcziun ei il mir da fermada sill'alp da Pigniu cun in'altezia da 53m ed ina lunghezia da 240m. Ils 27 da matg vegn l'ovra benedida da avat Pankraz Winiker dalla claustra da Mustér e da Roland Just, plevon evangelic dalla Cadi.

- *Pledari grond*. La Ligia romontscha edescha in pledari tudestg-rumantsch. Il cudisch el format A4 ei enorms. Sin 1200 paginas anflan ins 170'000 plaids e modas da dir en rumantsch grischun. L'ediziun munta a 500 exemplars.

- *Tir da Tgalavaina*. Varga 600 tiradurs e tiraduras han priu part dil 40avel tir da Tgalavaina a Glion. La societad da tir da Castrisch ha gudignau la concorrenza dallas secziuns grischunas e la societad da Sursaisa la standarta dalla categoria 300 meters. Campiun singul daventa Willi Hatt da Glion.

Zercladur

- *Installaziun dils dus uestgs auxiliars*. Tschun onns suenter l'installaziun da uestg Wolfgang Haas vegnan ils dus uestgs auxiliars, Peter Henrici e Paul Vollmar, installai a Nossadunnaun sut la bitgetta da cardinal Bernardin Gantin. En la bulla da nominaziun da Papa Gion Paul II mauncan indicaziuns per la repartiziun dallas cumpetenzas ella diocesa da Cuera.

- *Gion Barlac sin tribuna*. Sut la reschia da Marco Gieriet sepresenta la Tribuna Sursilvana cul toc Gion Barlac tenor las historias dil cudisch da Theo Candinas. La premiera ha liug a Laax. Ulteriuras presentaziuns han liug ad Aarau, Turtig, Surrein, Vella, Veulden e Domat.

- *Votaziuns federalas e cantunalas dils 6 da zercladur*. La Svizra ed il Grischun dian na a:

- l'iniziativa per ina Svizra senza aviuns da cumbat
- l'iniziativa 40 plazzas d'armas ein avunda.

Il suveran grischun ha acceptau:

- la constituziun e la lescha dil dretg da burgheis
- la lescha da meglieraziun.

Refusau ha el perencunter:

- la pli gronda cumpetenza da finanzas pil cussegl grond.

- *Fiesta da cant a Flem*. 92 chors cun 4'200 cantaduras e cantadurs ein separticipai alla 22avla fiasta da cant cantunala ils 12 e 13 da zercladur a Flem. L'emprova d'organisar per l'emprema gada ina fiasta da cant per ils giuvenils san ins considerar sco gartegiada. 38 chors cun prest 2'000 giuvenils han priu part.

- *Radunonza dalla Ligia romontscha a Bravuogn*. Ils delegai e las delegadas approbeschan in postulat che giavischa d'integrar ils deputai romontschs ella radunonza da delegai dalla LR. Els refuseschan denton il postulat che pretenda da scriver la historia dalla LR e dil moviment romontsch. En vesta als resultats dalla dumbraziun dil pievel preveda la LR mesiras d'urgenza per il manteniment dil romontsch: da rinforzar l'instrucziun da romontsch en scola, d'intensivar l'assimilaziun dils immigrai, da promover la lavur da giuventetgna, d'installar in institut linguistic e da ponderar mesiras per realisar in principi territorial adattau.

- *La TV romontscha fa midada*. La Televisiun romontscha banduna la Via dil teater 1 e retrai novas localitads ella Via commerciala a Cuera. La raschun dalla separaziun da radio e televisiun ei la munconza da plaz.

- *In'alternativa per la Quotidiana*. Cusseglieier naziunal Dumeni Columberg

presenta in'alternativa per il project d'ina gasetta dil di romontscha. Sia idea: In feigl ufficial jamnil cun informaziuns ufficialas e generalas che duess vegnir repartius gratuitamein. Quei project sut il tetel «La Romontschia» ha Dumèni Columberg già presentau il 1986 als responsabels dalla LR.

- *Premi CRR per Maria Muoth*. Per siu engaschi en favur dil costum grischun vegn Maria Muoth da Breil undrada cul premi cultural dalla Cuminonza romontscha da radio e televisiun. Per ses merets vegn era il scriptur ladin Oscar Peer undraus.

Fenadur

- *Plazza da golf a Selva*. Ils Tuatschins han getg gie alla plazza da golf, pliras organisaziuns per la protecziun digl ambient sedostan denton encunter quella plazza.

- *La Distec cumpra la Smart*. La Distec SA a Mustér surpren la fabrica da nezzas Smart SA a Sedrun che ha fatg concuors. La producziun vegn continuada, denton translocada a Mustér. La Distec ch'occupescha ussa 100 persunas quenta saver crear 15-20 plazzas da lavur novas.

- *Drama sigl En*. In accident cun barcas da gomma sigl En denter Scuol e Pradella caschuna la mort da 9 persunas, 17 vegnan blessadas. Ils guides dalla gruppada tudestga-austriaca han buca respectau in scamond da passagi al plaz da construcziun dallas ovras electricas d'Engiadina. Liungas discussiuns davart l'immatriculaziun dallas barcas da gomma e la scolaziun dils guides ein la consequenza.

- *Jamnas musicalas a Breil*. Per l'emprema gada han liug a Breil Jamnas musicalas da stad. Quellas remplazzan ils cuors da cant che han giu liug dapi 1983.

- *Nova plazza da sport a Vella*. Ils da Vella san inaugurar lur plazza da ballapei Bual. Il niev stabiliment sur il vitg duei survir sco liug da sport e sentupada per las uniuns e scolas dalla vischnaunca.

- *Cuors da romontsch da stad a Laax*. Ella casa Caltgera a Laax han liug ils 24avel cuors da romontsch da stad organisai dalla Fundaziun Retoromana. Uonn separticipeschan 38 persunas. Denter 1969 e 1982 han ils cuors giu liug a Rumein e dapi lu a Laax.

Uost

- *Sviar il traffic a Mustér*. Il vitg da Mustér duei survegnir ina via d'untgida, il pli tard en 10 onns. Quei ei la finamira dil concept da traffic communal.

- *In film romontsch*. Al 46avel festival da films a Locarno ha liug la premiera digl emprem film da kino romontsch: dil film «La rusna pearsa» dil reschissur d'origin sutsilvan Dino Simonett. Il liug d'acziun ei la Val Schons.

- *Eclat tier la CMP Surselva*. Cun la fin da 1993 extrescha la Cassa da malsauns Surselva dalla Associaziun grischuna da reassicuranza dallas cassas da malsauns

publicas. Renfatschas vicendeivlas accumpognan quella decisiun.

- *La punt-lenn da Rueun vegn renovada.* La punt-lenn a Rueun ei ina construcziun dil 1840 ed ei ina dallas davosas punts lenn sur il Rein. A caschun dalla sanaziun totala duei la punt vegnir refatga en siu stan oriund tenor ils plans dil 1836. Cuosts: 560'000 francs.

- *Festival da musica a Mustér-Sedrun.* Ils organisateurs dil 7avel festival da musica ein buca vegni remunerai per lur stentas. Sulettamein 2'400 personas han visitau duront 10 dis las occurrenzas sut l'enzenna «musica e cant da dunnas».

- *Il bau-scorsa resta activs.* Tuccai dil bau-scorsa ein surtut ils territoris ch'ei vegni sposai digl orcan «Vivian» d'avon treis onns. 1992 ein 121'500 m³ lenna vegni pinai sfurzadamein el Grischun, quei ein 41% dil quantum d'utilisaziun.

- *Arena Alva.* Ils organisateurs dalla cuorsa rapida per la cuppa da skis mundiala dils 30 da december 1993 ston renunziar a quell'occorrenza. Il contingent da letgs per 800 personas sa buca vegnir mess a disposiziun denter Nadal e Daniev.

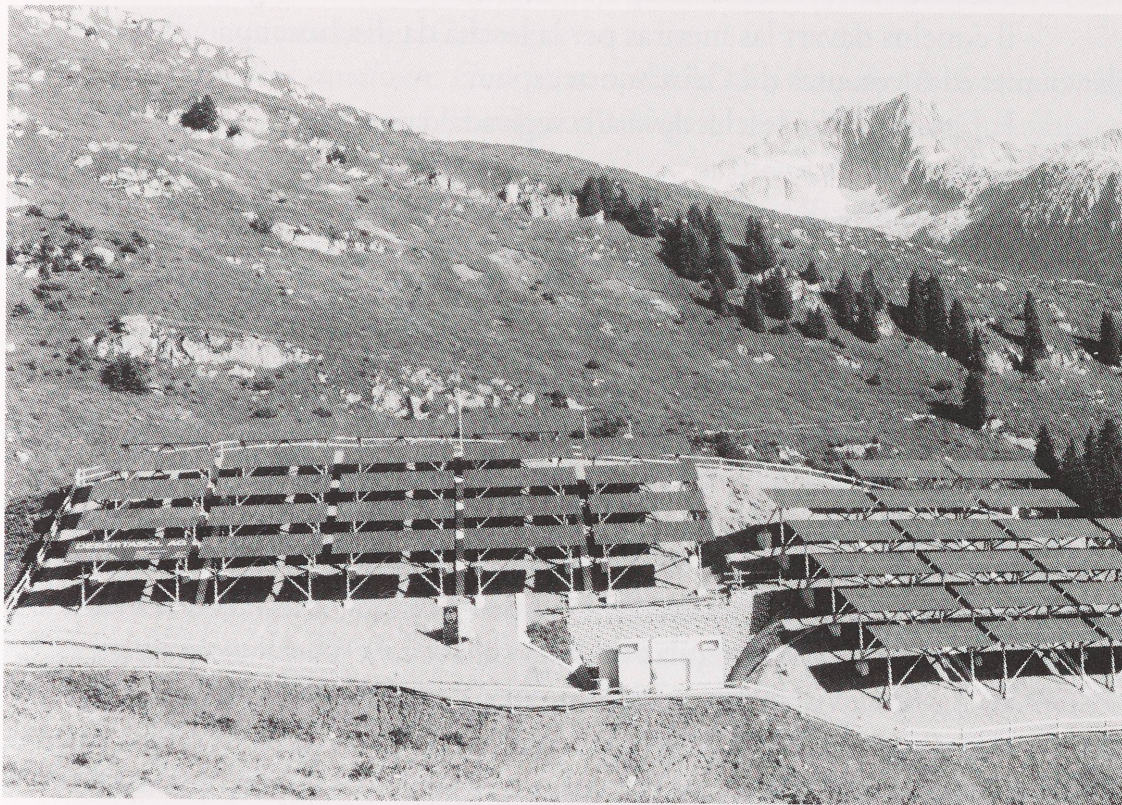
- *Midadas tier la fabrica da ponn da Trun.* Cun l'entschatta settember survegn la fabrica in niev patron, Martin Zindel (35), sorprendider e cussegliaider d'interpresas. Il capital d'aczias da 4,3 milliuns vegn screts giu sin nulla. Il niev patron quenta restructurar il menaschi e relaschar 48 da 143 luvrers e luvreras.

Settember

- *Dis da litteratura a Domat.* Per la tiarza gada ha l'Uniun da scripturas e scripturs romontschs envidau als dis da litteratura a Domat. Ella concorrenza litterara «La Pagina» van treis dunnas cun la plema: Annalisa Zumthor-Cuorad (enamiez dalla fotografia) survegn il premi Term bel, Fabiola Carigiet (dretg) il premi da promoziun ed Alice Darms (seniester) il premi dil publicum.

- *Ovra solara a Mustér.* La pli gronda ovra solara alpina a Caischavedra sur Mustér vegn inaugurada. L'ovra ei vegnida construida dalla Desertasol SA el rom dil program d'acziun «energia 2000» sco indrez da pilot e da demonstraiziun. Ils moduls solars cuarclan ina surfatscha da 805 m², la prestaziun munta a 100 kilowats.

- *Novas per la Quotidiana.* A caschun dalla sessiun dil parlament federal a Geneva menziunescha cussegliera federala Ruth Dreifuss ella debatta davart igl artechel da lungatg, ch'ei seigi pusseivel che la confederaziun sustegni sut certas circumstanzas ina gassetta quotidiana romontscha. Sco cusseglier naziunal Martin Bundi gi dattan quels plaids niev slontsch al project dalla Quotidiana.

- *Teater a Laax.* La Cumpignia da teater da Laax sa festivar siu anniversari da 10 onns. Sco toc da giubileum inscenescha Mariano Tschuor «La menascheria da veider», in giug dallas regurdientschas. Il toc ei da Tennessee Williams.

- *Condrau - Gasser.* Las duas grondas interpresas dalla bransch grafica dil Grischun fusiuneschan. La Gasser SA surpren la majoritad dallas aczias dalla Condrau SA. Quellas duas interpresas, sco era la Publicitas SA e la Litho Reno SA collaboreschan naven digl onn proxim ella «gruppa Gasser».

- *Surselvatlon.* La staffetta, organisada per l'emprema gada dalla Romania da giuventetgna, secumpona da dus curriders e dus velocipedists. La cuorsa cun ina lunghezia da 66 km meina da Falera a Sedrun.

- *Votaziuns federalas e cantunalas dils 26 da settember*. Il suveran svizzer sustegn claramain ils tschun projects federalis:

- il conclus federal encunter il maldiever d'armas
- il conclus per la colligiaziun dil Laufental cun Basilea tiara
- l'iniziativa dil pievel per in firau igl empren d'uost
- il conclus davart las mesiras per limitar ils cuosts dalla segirada da malsauns
- il conclus davart las mesiras per la lescha da dischoccupai.

Ils votants e las votantas dil Grischun acceptan:

- la revisiun dalla lescha davart la segirada da malsauns
- l'ulivaziun da finanzas.

- *In post da lectorat*. La radunonza generala dall'Uniun da scripturs e scripturas romontschs decida da crear in post da lectorat. Quei post vegn finanziaus dalla USR. Far diever da quel san era auturs ed auturas ch'ei buca commembers.

October

- «*Tè-Tuà*». A Cuschnaus presenta la casa editura Desertina il cudisch «*Tè-Tuà*» da Theo Candinas. Quella «cronica da Superfetg» scuviera tabus morals, socials e religios da quella cuminonza.

- *Enguladetsch ella catedrala da Cuera*. Diversas ovras d'art d'ina valur nuncalculabla vegnan enguladas, autras donnegiadas. Nunenconuschents ein entrai la notg d'ina finiastra ed han engulau maletgs dil 15avel e 16avel tschentaner.

- *Greina*. Las duas vischnauncas da Sumvitg e Vrin duessen vegnir indemnisadas annualmein cun 750'000 francs per la renunzia all'ovra hidraulica dalla Greina. Quell'indemnisaziun cuarcla las pretensiuns d'omisduas vischnauncas e dil cantun e duess cuzzar 40 onns. Quei preveda l'ordinaziun federala ch'ei ussa en procedura da consultaziun. Ils vischins ein vegni informai ell'ustria «*Greina*» a Rabius.

- *Otg mesiras urgentas pil romontsch*. La regenza grischuna inoltescha al departament federal digl intern in program pil manteniment dil romontsch. Il program ch'ei vegnius elavuraus ensemen cun la Ligia romontscha prevesa da:

1. rinforzar la scola en vischnauncas cun biars scolars buca romontschs, p.ex. cun scolasts «ambulonts» e da rinforzar il romontsch en scolas medias e professunalas,
2. migliurar l'integraziun dils jasters,
3. realisar ina campagna da sensibilisaziun pil romontsch,
4. intensificar la lavur da giuventetgna,
5. endrizzar in institut per linguistica romontscha,
6. scaffir ina gasetta dil di romontsch,
7. engaschar in delegau per damondas da lungatg tier il cantun,
8. introducir il principi territorial leu nua che las vischnauncas giavischan quel.

- *Dumeni Columberg seretila*. Suenten 21 onn en uffeci demissiunescha Dumeni Columberg surpudentamein sco president dil spital regional Surselva. Quella decisiun stetti buca en connex culs svaris el spital e la retscherca dils dus experts instradada.

- *75 onns ovra electrica Tujetsch*. L'entschatta dall'ovra datescha dils 7 da fenadur 1918 cun la fundaziun dalla «Installaziun electrica Sedrun». 1957 ei il davos uclaun vegnius colligiaus cun la reit, Cavorgia.

- *Cerchel musical sursilvan*. Cun in concert da gala han ils 13 musicists digl ensemble da brass presentau a Rueun, sut la bitgetta da Corsin Tuor, lur emprem disc cumpact cul tetel «Moviments».

- *Dieta dils catolics*. Il Corpus Catholicum decida cun 65:11 vuschs da sustener ina dieta dils catolics grischuns e da dar in sustegn finanziel. L'idea dalla dieta catolica ei vegnida lantschada dils decans Paul Giger, Giusep Quinter e Robert Trottmann en vesta al malesser egl uestgiu da Cuera.

- «*Fieu e Flomma*». La casa editura Octopus edescha igl emprem roman en rumantsch grischun, il roman criminal «Fieu e Flomma» da Flurin Spescha. Quella historia criminala ei vegnida presentada ellas localitads dalla polizia grischuna a Cuera.

- *Voice of Rumantsch*. Cun l'emissiun Buna Luna ei la «vusch dil romontsch» gia d'udir la damaun dallas 6.00. Cun la programmaziun da musica via computer e l'automatisaziun dallas emissiuns ha il Radio rumantsch cun quei fatg in ulteriur pass en direcziun d'in radio dil di.

November

- *Impressaris e sindacalists a Mustér*. L'Uniun svizra dils impressaris salva sia radunonza da delegai a Mustér. Cun quella caschun han varga 500 sindacalists demonstreu avon il center sportiv Acla da Fontauna, il liug da sentupada da lur patruns. Ils sindacalists pretendan ch'il contract da lavur, che prevesa in'ulivaziun da carischia da 3%, vegni respectaus.

- *Exnov Bredata*. Per l'emprema gada ha l'uniun da mistregn e commerci da Breil, Dardin e Danis/Tavanasa organisau ina exposiziun locala. Duront ils treis dis d'exposiziun han 3000 personas visitau l'exposiziun.

- *Niev parsura dil spital a Glion*. Sco successur da Dumeni Columberg ei Hans Herger da Glion vegnius elegius sco niev parsura dalla Corporaziun da spital Surselva.

- «*La viseta dalla veglia signura*». L'Uniun da teater Trun, cul reschissur Alex Pfister, sepresenta cun la cumedia tragica «La viseta dalla veglia signura» da Friedrich Dürrenmatt.

- *L'Uniun d'apiculturs grischuna a Rabius*. La radunonza dall'Uniun grischuna vegn organisada dall'Uniun d'apiculturs da Mustér e contuorn che festivescha il

giubileum da 75 onns. Denter auter vegn fatg menziun dalla raccolta da mèl digl onn 1993 ch'ei stada quantitativamein mediocra, denton da fetg buna qualitad. La varroa sederasa deplorablamein vinavon.

- «*Levzas petras*». La Televisiun svizra emetta igl emprem film televisiv romontsch. Il film se basa sin la novella «*Levzas petras*» da Gion Deplazes, per camera e reschia segna Mic Feuerstein ed ils acturs e las acturas ein cun ina excepziun tut laics. Il film da 80 minutas ei vegnius realisau enteifer treis onns dalla Televisiun romontscha per 250'000 francs.

- *Expertisa pil spital a Glion*. Il rapport dils dus experts vegn alla conclusiun ch'ei dat differents problems el menaschi dil spital regional a Glion. In program da 8 puncts duess gidar a sligiar ils problems. Aunc buca terminada ei l'expertisa per il caumiedi dalla chirurgia.

- *Luregn Mathias Cavelty vul seretrer*. Suenter 22 onns el parlament federal, da quels 14 onns el cussegl dils stans, vul il cristiandemocrat Luregn Mathias Cavelty seretrer cun la fin dalla perioda d'uffeci currenta, pia la fin da 1994.

- *Gasser-Condrau*. Sco niev president dil cussegl d'administraziun dalla Stampa romontscha Condrau SA segna Hanspeter Lebrument, il directur dalla Gasser SA a Cuera. Pius Condrau, il president partent, resta sco commember el cussegl d'administraziun (Fegl uffical dil cantun Grischun nr.49, 10-12-93).

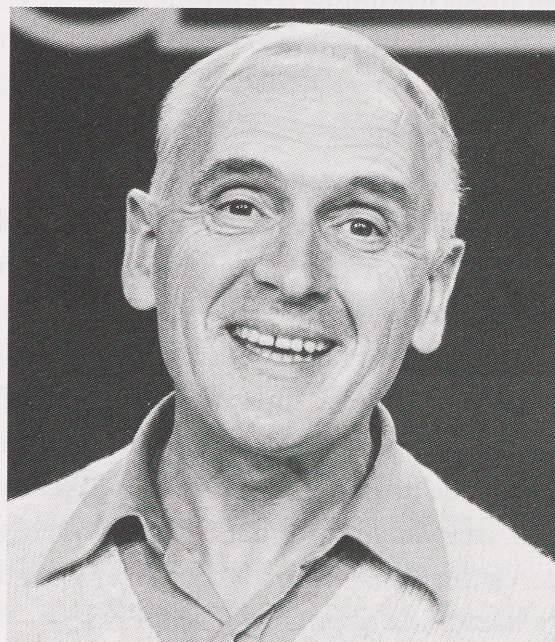
- *Premi cultural per Mattias Spescha.* Per sia lavur ei il pictur-artist Mattias Spescha, naschius 1925 a Trun e dapi 1958 a Bages ella Frontscha dil sid, vegnius honoraus dalla regenza grischuna cul premi cultural 1993. Premis da renconuschientscha survegnan denter auter il sribent Donat Cadruvi e l'organista Esther Sialm. Premis da promoziun van denter auter alla cantadura Corin Curschellas ed all'actura Justina Derungs.

- *Teater a Cuschmaus.* L'Uniun da teater Cumbel/Morissen dat la cumedia «Famiglia Hannemann». Per la reschia ein stai responsabels Erwin e Rita Caduff.

- *Alexi Decurtins.* Igl anteriur cauredatur dil DRG, festivescha ils 20 da november siu 70avel anniversari. La Societad retorumantscha dedichescha ils toms 106 e 107 dallas Annalas al filolog. Sias impurtontas contribuziuns scientificas e popularscientificas publicadas durent ils davos quater decennis ein vegnidas rimnadas en dus toms dalla retscha Romanica Retica.

- *Cuors da panna per dunnas.* Il cuors ch'ei vegnius organisaus dils garaschists da Glion e contuorn ei staus in grond success. Buca meins che 120 dunnas han priu part da quel.

- *Premi solar 93 per Cumbel*. Cun totalmein 232 m² ni 0.92 m² cellas ni collecturs solars per habitont, dispona Cumbel dalla pli gronda surfatscha solara en proporziun culs habitonts da tut las vischnauncas svizras. Il premi ha Cumbel survegniu dall'acziun Solar 91 che vegn presidiada da Gallus Cadonau.

- *Radunonza da delegai dalla Romania a Degen*. Sper las tractandas ordinarias stattan era elecziuns sin la gliesta da tractandas. Sur Gion Martin Pelican, Sagogn, e Remo Arpagaus, Laax, mettan a disposiziun lur uffecis. En lur stagl vegnan elegidas sora Florentina Camartin, Mustér, ed Alice Darms, Ruschein.

- *Success per la Brass Band Sursilvana*. A caschun dalla 19avla concorrenza svizra da musica da brass a Montreux ha la Brass Band Sursilvana, che stat sut la direcziun da Gion Gieri Tuor, cuntonschiu igl emprem plaz ella secunda categoria. La Brass Band Sursilvana ei vegnida fundada la stad 1992.

- *Votaziuns federalas e cantunalas dils 28 da november*. Il suveran svizzer accepta:

- la taglia sin plivaleta ed il pei da 6.5%
- las mesiras pil manteniment dall'assicuranza sociala
- las taglias da consumaziun specialas.

Refusadas vegnan:

- las iniziativas schumellinas per in scamond da reclama per tubac ed alcohol.

Il suveran grischun gi gie allas duas fatschentas nundispetteivlas:

- alla lescha da tgira da malsauns
- alla lescha introductiva tier la AVS e la AI.

- *Puspei in preventiv cun deficit*. Per 1994 prevesa il cantun Grischun expensas da 1'654,1 milliuns ed entradas da 1'618,5 milliuns francs. Il deficit munta cun quei a 35,6 milliuns francs.

December

- *Ingant centenar en Val Lumnezia*. A Degen vegnan ingantadas 70 parcelas dil project Vallada Nova. La gronda part dallas parcelas ein vegnidas cumpradas dil turitges Heinrich Brauer che quenta continuar il project Vallada Nova. Il project per in center da vacanzas sin ina surfatscha da 300'000 m² ei vegnius lantschaus 1971 dil prenci russ Nikolai von Kropotkin. Vegni realisai ein la finala mo 13 chalets. Il project ambizius ha fatg bancrut.

- *La Quotidiana el cussegl grond*. Ina gasetta dil di romontscha savess vegnir sustenida dil cantun, priu che las gasettas romontschas esistentas vegnien integradas. In sustegn cantunal fuss pusseivels sut il tetel «promoziun dil lungatg». Quei seresulta dalla risposta da cusseglier guvernativ Joachim Caluori sin ina interpellaziun da deputau Marcel Friberg.

- *Midadas tier la casa editura Desertina*. Pius Condrau surpren cun l'entschatta

digl onn 1994 la direcziun dalla casa editura Desertina. Ruedi Henny, il responsabel actual, mida ella casa dalla Gasser. La suletta casa editura el territori romontsch duei restar a Mustér.

- *Martin Bundi vul seretrer*. Il pli vegl parlamentari federal dil Grischun vegn buca pli a candidar 1995 pil cussegl naziunal. El vul far plaz a forzas pli giuvnas. Il socialdemocrat Martin Bundi (61) appartegn dapi 1975 al cussegl naziunl ch'el ha presidiau 1986.

- *Tissaria Schluein SA*. En connex cun la restructuraziun dalla fabrica da ponn a Trun ei la partiziun da teisser vegnida serrada. Placi Cajochen ha acquistau ils 12 talers vanals ed ha installau quels a Schluein per continuar cun la producziun. La Tissaria Schluein SA porscha occupaziun a quater persunas.

- *Exposiziun da Gieri Schmed*. La galleria Art-Deco a Mustér expونا lavurs dil pictur-artist Gieri Schmed da Trun. A caschun da siu 50avel anniversari ei era vegniu ediu ina publicaziun festiva.

- *Il chor da Vuorz a Vienna*. Allas jamnas da cant d'Advent a Vienna separticipeschan presapauc 100 chors e formaziuns digl entir mund. Ils chor mischedau da Vuorz representa il cant e la cultura romontscha.

- *Radunonza da delegai dalla Ligia romontscha*. Ils delegai e las delegadas dalla LR beneventan la nova versiun digl artechel da lungatg 116 dalla constituziun federala. Sin interenziun ord il miez dalla radunonza metta la LR a disposiziun 55'000.- francs per promover la litteratura da giuventetgna e streha perencunter la contribuziun previda per scriver la historia dalla LR e dil moviment romontsch. La radunonza vegn plinavon orientada davart la proxima «Scuntrada» che ha liug igl october 1994 ella Val Schons.

- *Sustegn per ils museums sursilvans*. La radunonza dalla Corporaziun da vischnaucas Surselva decida da sustener finanzialmesin ils museums da muntada regionala. Enteifer 20 onns vegn pagau totalmeis 938'000.- francs alla Cuort Ligia Grisca a Trun, al Museum regional Surselva a Glion, al Museum dalla claustra a Mustér ed alla Casa da cultura a Lumbrein.

- *«Ratuzin» ed «Orembora»*. Il cudisch niev da Rico Tambornino cul tetel «Ratuzin» vegn presentaus a Trun. Il cudisch, edius dalla Romania e Renania, cuntegn historias che plidenteschan en emprema lingua lecturs giuvens. A Schluein, il liug nativ da Donat Cadruvi, presenta la casa editura Desertina la novissima ovra litterara dil scribent sursilvan. Il cudisch «Orembora» cuntegn historias cuortas humoristicas.

- *Happy Rancho*. Il niev premacziunari dil hotel Happy Rancho a Laax ei Enrico R. Principi. El ha surpriu il pachet d'acziun ed in deivet da 4 milliuns francs da Georges Arpagaus. Quella midada ei stada la premissa per che la cuminonza dils possessurs d'atgnas habitaziuns Happy Rancho desisti ad interim d'arver il concuors encunter il hotel.

- *Trun refusescha la migliuraziun.* Cun 379 encunter 209 vuschs ha il suveran da Trun refusau l'arrundaziun generala dil fons, in project da 16,6 milliuns. La gronda part dil fons ei oz en mauns da personas che fan buca il pur, quei che savess esser ina raschun dil na.

- *20 onns scola da musica Surselva.* Cun in concert da gala commemorescha la scola da musica siu 20 avel anniversari a Glion. Cun 1167 scolars e scolaras che vegnan instrui da 95 scolasts e scolastas en 35 loghens, cuntonscha la scola in niev record egl onn da giubileum. In problem permanent restan las finanzas. Per curclar il deficit ein ils prezis pils cuors vegni augmentai per 40%.

- *Quotidiana - ina glisch al horizont.* Ils discuors per la realisaziun d'ina gasetta romontscha dil di vegnan continui. Ils editurs da gasettas grischuns, representants dalla Ligi romontscha e dalla Pro Svizra Rumantscha installeschan per quei intent ina gruppa da lavur.

- *Giubileum e fin dils Hades.* Suenter diesch onns se presenta l'emprema gruppa da rock romontscha, ils Hades, per la davosa gada sin tribuna a Mustér.

- *La TV romontscha migliurescha sia posiziun.* Naven da Pastgas 1994 emetta la Televisiun romontscha il «Telesguard» mintgamai igl gliendisdis, la mesjamna ed il venderdis la sera allas 18.50. L'emissiun cuoza 6 minutas. Ils «Cuntrasts» vegnan scursani sin 25 minutas, vegnan perencunter emess mintga dumengia allas 17.30.